

Αγία Σοφία και Θρησκευτική Ελευθερία.

Γράφει ο Φώτης Κραλίδης.

Κλείνει περίπου ένας μήνας από τη γνωστή απόφαση της Τουρκίας να μεταβάλει το καθεστώς λειτουργίας της Αγίας Σοφίας ως Μουσείου, που ίσχυε από το 1934 και ήταν προϊόν δικαστικής απόφασης στην τότε Κεμαλική Τουρκία, και να επιστρέψει στο πρότερο καθεστώς λειτουργίας της ως ισλαμικό τέμενος, που ίσχυε κατά την Οθωμανική εποχή από την περίοδο της Άλωσης.

Στην εγχώρια συζήτηση, που ακολούθησε την απόφαση αυτή, επιλέχθηκαν κυρίως δύο μονοπάτια για να θεμελιωθεί η αντίθεσή μας στην κίνηση του καθεστώτος Ερντογάν. Ένα μονοπάτι πιο εθνοκεντρικό, που τόνιζε περισσότερο τον Ελληνικό και Ορθόδοξο χαρακτήρα της Αγίας Σοφίας, ο οποίος ιστορικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά και από κάθε άποψη, εν τέλει, είναι αδιαμφισβήτητος. Κι ένα μονοπάτι περισσότερο κοσμοπολίτικο, που μιλούσε

κυρίως για τη διεθνή διάσταση και ακτινοβολία της Αγίας Σοφίας, για τον χαρακτήρα της ως μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς με βάση την UNESCO και αλλά συναφή επιχειρήματα, που επίσης δεν είναι καθόλου αμφισβητήσιμα. Δύο συλλογισμοί, δύο μονοπάτια, που σπανίως τίθενται πλάι-πλάι από όσους τα χρησιμοποιούν και μοιάζουν εκ πρώτης όψης να βαίνουν παράλληλα.

Σε αυτό το κείμενο θα επιχειρήσουμε να συμβιβάσουμε τους δύο συλλογισμούς. Και ως μέσο στην προσπάθειά μας αυτή θα έχουμε ένα νομικό εργαλείο, απλό αλλά εξαιρετικά σημαντικό, αλλά και ιδιαίτερα κρίσιμο σε μια εποχή που το θρησκευτικό φαινόμενο επαναπροσδιορίζει δυναμικά την θέση του στον σύγχρονο κόσμο. Μιλάμε ασφαλώς για την έννοια της Θρησκευτικής Ελευθερίας.

Η Θρησκευτική Ελευθερία κατέχει σήμερα μια ξεχωριστή θέση στον κατάλογο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, όπως αυτά κατοχυρώνονται στον σύγχρονο νομικό μας πολιτισμό. Αποτελεί μια έννοια-απότοκο μιας σειράς εξαιρετικά σημαντικών ιστορικών γεγονότων, με αμιγώς θρησκευτικό υπόβαθρο, που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη και στον ευρύτερο Δυτικό Κόσμο στα τέλη του Μεσαίωνα και κατά την περίοδο της Αναγέννησης. Επιγραμματικά, μπορούμε να αναφέρουμε το θρησκευτικό κίνημα της Μεταρρύθμισης και της Αντιμεταρρύθμισης (16^{ος} αι.), την Ειρήνη της Αυγούστας (1955), τον Τριακοντάετη Πόλεμο (1618-1648) και την Ειρήνη της Βεστφαλίας (1648). Η εμπειρία αυτών των γεγονότων και φυσικά το κίνημα του Διαφωτισμού θέτουν τις βάσεις για να διαμορφωθεί η έννοια της Θρησκευτικής Ελευθερίας, που θα αρχίσει να κατοχυρώνεται ως ατομικό και συλλογικό δικαίωμα στα πρώτα συντάγματα των αναδυόμενων ευρωπαϊκών εθνικών κρατών του 19^{ου} αι. Ποιο είναι όμως με απλά λόγια το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού;

Η Θρησκευτική Ελευθερία καταρχάς δεν πρέπει να συγχέεται με την Ανεξιθρησκεία, καθώς αποτελεί έννοια διαφορετική και ευρύτερη αυτής. Ένα ανεξιθρησκο κράτος απλώς διακηρύττει την ανοχή του, την απάθειά του και την αδιαφορία του για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πολιτών του. Όταν ένα κράτος αναγνωρίζει και κατοχυρώνει με τους νόμους και το Σύνταγμά του τη θρησκευτική ελευθερία των πολιτών του, διασφαλίζει δύο πράγματα. Πρώτον, ότι θα απέχει από οποιαδήποτε ενέργεια που θα μπορούσε να

εμποδίσει την ελεύθερη διαμόρφωση καθώς και εκδήλωση της θρησκευτικής συνείδησης των πολιτών του. Και δεύτερον ότι, πέρα από την παραπάνω αποχή, θα αναλαμβάνει ενεργητικά, θεσμικά και εγγυητικά κάθε δυνατό μέτρο -νομοθετικό, διοικητικό ή δικαστικό-, προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι θρησκευτικές δραστηριότητες όλων των πολιτών αναγνωρίζονται ολόπλευρα και προστατεύονται επαρκώς νομικά.

Σε ένα πιο πρακτικό επίπεδο, η Θρησκευτική Ελευθερία, ως έννοια, αναλύεται σε δύο βασικά επιμέρους δικαιώματα. Το δικαίωμα των πολιτών να διαμορφώνουν ελεύθερα την προσωπική θρησκευτική τους συνείδηση και το δικαίωμά τους να την εκδηλώνουν επίσης ελεύθερα, στη δημόσια σφαίρα, μέσω της λατρείας. Πολύ συνοπτικά θα λέγαμε ότι με το πρώτο δικαίωμα αναγνωρίζεται στον κάθε άνθρωπο η δυνατότητα να είναι πιστός οποιασδήποτε θρησκείας ή δόγματος, να είναι άθρησκος ή άθεος, να αλλάζει ελεύθερα τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, να τις εκφράζει με οποιοδήποτε μέσο επιθυμεί ή και να μην τις αποκαλύπτει και επιπλέον να μην υφίσταται καμία διακριτική μεταχείριση από το κράτος εξαιτίας των όποιων θρησκευτικών του πεποιθήσεων. Το δεύτερο δικαίωμα, η Ελευθερία της λατρείας, αφορά τη δυνατότητα των πολιτών να εκδηλώνουν λατρευτικά τη θρησκευτική τους συνείδηση, ατομικά ή συλλογικά, ιδιωτικά ή δημόσια σε ειδικά κατασκευασμένα για τον σκοπό αυτό οικοδομήματα (ναοί ή ευκτήριοι οίκοι) ή ακόμα και υπαίθρια, μέσα στο πλαίσιο των περιορισμών που θέτει η εκάστοτε εθνική νομοθεσία.

Με βάση αυτό το γενικό πλαίσιο, το οποίο σίγουρα επιδέχεται πολύ περισσότερης θεωρητικής εμβάθυνσης, διαμορφώνεται σήμερα το περιεχόμενο του δικαιώματος της Θρησκευτικής Ελευθερίας. Ένα δικαίωμα που κατοχυρώνεται και στο Ελληνικό Σύνταγμα πλήρως στο άρθρο 13, ως μη αναθεωρητέα μάλιστα διάταξη του Συντάγματός μας, με βάση το άρθρο 110 Συντ., ενώ αναγνωρίζεται επίσης σχεδόν σε όλα τα Συντάγματα παγκοσμίως, συναντώντας προφανώς επιμέρους διαφοροποιήσεις ανάλογα με τη νομική παράδοση του κάθε κράτους. Ένα δικαίωμα, όμως, που δεν κατοχυρώνεται μόνο σε εθνικό και συνταγματικό επίπεδο παγκοσμίως, αλλά που, όπως τονίσαμε, έχει αποκτήσει μια περίοπτη θέση στον σύγχρονο οικουμενικό νομικό πολιτισμό και ειδικότερα στο Ευρωπαϊκό και Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, κατοχυρώνεται σε τρία κορυφαία

σχετικά κείμενα. Στο άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο άρθρο 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Δ.Σ.Α.Π.Δ.) του Ο.Η.Ε. και τέλος στο άρθρο 18 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε.

Με βάση την παραπάνω συνοπτική ανάλυση, θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε γιατί η μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί συνιστά προσβολή του δικαιώματος της Θρησκευτικής Ελευθερίας και γιατί αυτή η παραδοχή και θέση θα έπρεπε να τεθεί στο επίκεντρο των ελληνικών ισχυρισμών, ενεργειών και πρωτοβουλιών – θεσμικών και μη- που τίθενται απέναντι στην πρόσφατη σχετική απόφαση του καθεστώτος Ερντογάν.

Η Αγία Σοφία συμβολίζει πρώτιστα την παρουσία του ελληνικού ορθόδοξου χριστιανικού στοιχείου στην Κωνσταντινούπολη. Μια παρουσία που χάνεται στο βάθος της Ιστορίας, που ήταν κυρίαρχη για ένδεκα και πλέον αιώνες την περίοδο της Αυτοκρατορίας του Βυζαντίου, παρέμεινε ισχυρή για έξι κοντά αιώνες από την Άλωση (1453) μέχρι και τους γνωστούς διωγμούς του περασμένου αιώνα (1922, 1955) και διατηρείται ζωντανή μέχρι σήμερα με τις μερικές χιλιάδες Ελλήνων Ορθοδόξων που έχουν παραμείνει στην Πόλη και φυσικά με την αδιάκοπη λειτουργία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο Φανάρι. Οι Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι της Πόλης αποτελούν σήμερα μια αναγνωρισμένη, και από την Τουρκία με την Συνθήκη της Λωζάνης, εθνική και θρησκευτική μειονότητα που απολαμβάνει όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την σχετική Συνθήκη αλλά και τα διεθνή κείμενα, που αναφέραμε. Έτσι, σύμφωνα με την κυρίαρχη σήμερα στο Διεθνές Δίκαιο θεωρία, που απομακρύνεται από το κρατοκεντρικό μοντέλο μεταβαίνοντας σε ένα περισσότερο ανθρωποκεντρικό, οι μειονότητες αποτελούν και αυτές, πέρα από τα κράτη, υποκείμενα των δικαιωμάτων του Διεθνούς Δικαίου, και μάλιστα τα κατεχοχόν υποκείμενα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι, η Ελληνική Ορθόδοξη μειονότητα της Πόλης, ως διεθνώς αναγνωρισμένη, καθίσταται αυτοδίκαια υποκείμενο του δικαιώματος της Θρησκευτικής Ελευθερίας.

Με βάση όλα τα παραπάνω, συμπεραίνουμε πως η απόφαση για αλλαγή του καθεστώτος λειτουργίας ενός χριστιανικού ναού και μετατροπή του σε τόπο λατρείας με διαφορετικό θρησκευτικό χαρακτήρα, – όποτε και αν

συνέβη αυτό ιστορικά – και μάλιστα του προφανώς πιο συμβολικού και σημαντικού ναού για μια χριστιανική κοινότητα-μειονότητα, αποτελεί αυτόνομη μια ευθεία προσβολή της θρησκευτικής συνείδησης της κοινότητας αυτής και άρα προσβολή της Θρησκευτικής της Ελευθερίας.

Τώρα, ως προς το γιατί πρέπει το παραπάνω επιχείρημα να αναδειχθεί αποφασιστικά από την ελληνική πλευρά σε όλα τα επίπεδα, στηρίζουμε αυτή την άποψή μας στα εξής δεδομένα. Η UNESCO ναι μεν «προστατεύει» την Αγία Σοφία ως Μνημείο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, αλλά σε περίπτωση προσβολής και αλλοίωσης του χαρακτήρα ενός μνημείου από μια κρατική αρχή, όπως έγινε με την Αγία Σοφία, το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να βγάλει μια απλή ανακοίνωση. Αντιθέτως, η ανάδειξη του ζητήματος αυτού ως μια κατεξοχήν περίπτωση προσβολής της Θρησκευτικής Ελευθερίας μιας αναγνωρισμένης εθνικής και θρησκευτικής μειονότητας, μπορεί να επιφέρει κάποια ουσιαστική αντίδραση στην πρόσφατη κίνηση του κάθεστώτος Ερντογάν.

Σε επίπεδο Ε.Σ.Δ.Α., μπορεί κάποιος πολίτης ατομικά ή οποιοσδήποτε φορέας συλλογικά να κινηθεί νομικά σε βάρος της Τουρκίας και να ζητήσει την καταδίκη της από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) για τη συγκεκριμένη της απόφαση, με βάση την παραβίαση του άρθρου 9 της Ε.Σ.Δ.Α. περί Θρησκευτικής Ελευθερίας. Το δικαστήριο του Στρασβούργου, εάν καταδικάσει την Τουρκία σχετικά με την ενέργειά της αυτή, προφανώς δεν θα διαθέτει την δικαιοδοσία να ακυρώσει ή να ανακαλέσει την τουρκική απόφαση, αλλά θα έχει την δυνατότητα να επιδικάσει τουλάχιστον μια σημαντική αποζημίωση εις βάρος της Άγκυρας, ενώ είναι σίγουρο ότι μια ηχηρή καταδίκη από το δικαστήριο αυτό θα πιέσει πολιτικά την Τουρκία σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στο πλαίσιο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Δ.Σ.Α.Δ.Π.) υφίσταται επίσης δικαιοδοτικό όργανο, που επιβλέπει την εφαρμογή του από τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε. και στο οποίο μπορεί να προσφύγει ο οποιοσδήποτε θιγόμενος, εν προκειμένω η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Α.). Οι αποφάσεις της Επιτροπής αυτής, παρότι μη νομικά δεσμευτικές εν αντιθέσει με αυτές του Ε.Δ.Δ.Α., δεν παύουν να αποτελούν δικαιοδοτικές κρίσεις οργάνου των Ηνωμένων Εθνών, με την όποια πολιτική σημασία φέρει αυτό.

Τέλος, μια καταδίκη της Τουρκίας από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε., που επιβλέπει την εφαρμογή της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε., έχει και αυτή τη συμβολική πολιτική της σημασία.

Θα πει κανείς ότι αυτές οι τρεις καταδικές πρακτικά θα έχουν μικρό αντίκτυπο. Και πιθανότατα θα έχει δίκιο. Σίγουρα, όμως, θα είναι κάτι περισσότερο από το να μην κάνουμε τίποτα. Διότι εδώ και ένα μήνα, πέρα από λεκτικές ανακοινώσεις και κάποιες κινήσεις σε διπλωματικό επίπεδο που έπεσαν στο κενό, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά την «αδυναμία» της Δύσης αλλά και την αλαζονική πολιτική που έχει επιλέξει το Κρεμλίνο, δεν έχουμε κάποια άλλη επίσημη αντίδραση από την ελληνική πλευρά.

Πέραν όμως των τριών πιθανών καταδικών, με τις όποιες συνέπειες επιφέρει η καθεμία από αυτές, η ανάδειξη του ζητήματος της μετατροπής της Αγίας Σοφίας σε ισλαμικό τέμενος ως μιας εξαιρετικά σημαντικής προσβολής της Θρησκευτικής Ελευθερίας της Ελληνικής Ορθόδοξης μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, πετυχαίνει κάτι απλό, αλλά εξαιρετικά σύνθετο. Θέτει το ζήτημα στην πραγματική του βάση και διάσταση. Μια διάσταση οπωσδήποτε εθνική και θρησκευτική, ελληνική και ορθόδοξη, καθώς η προσβολή αφορά την Ελληνική Ορθόδοξη κοινότητα της Πόλης. Και ταυτόχρονα διεθνή, παγκόσμια και οικουμενική, καθώς η προσβολή αυτή αφορά την Θρησκευτική Ελευθερία, ένα δικαίωμα διεθνώς αναγνωρισμένο, κατοχυρωμένο στον σύγχρονο νομικό πολιτισμό της ανθρωπότητας και όχι προστατευμένο στα πλαίσια ενός γενικού και αόριστου «Παγκόσμιου Πολιτισμού».

Βεβαίως, σε κάθε περίπτωση, ίσως ο μόνος πραγματικός τρόπος να απαλύνουμε αυτή την προσβολή, είναι να κράταμε για πάντα μέσα μας ζωντανή την Αγία Σοφία, την αιώνια καρδιά του Γένους, το Φανάρι, το μυαλό της Ρωμοσύνης και την Πόλη, την ψυχή μας.

Πηγή : <http://www.antibaro.gr/>